

חלק א הכנות לביקור באתר

כל יצאה של תלמידים ללמידה מחוץ לכוטלי בית הספר מחייבת פעיליות הינה בכיתה ובביתה. הינה נועדה ליצור עניין בקרב התלמידים, לצמצם את מרחב הזרות שבו הם נתקלים בהגיים במקום בלתי מוכר, ולנצל באופן מרבי את הביקור לפעילויות שאפשר לבצע רק באתר. לשם כך חשוב לבצע בכיתה את כל הפעילויות שאינן מציאות מגע עם השטח (עיוון בקטעי מקורות, במפות וצדומה). הינה נאותה היא ערובה להצלחת הביקור באתר.

ניצע פעיליות הינה בשלושה תחומיים: בתחום הגאוגרפיה ובתחום הארכאולוגיה. המורה יבחר על פי מבנה הסיוור המתוכנן והדגשיו אילו פעיליות הינה לבצע.

הינה בתחום המקרא

אזכורי באר שבע במקרא

באר שבע נזכرت במקרא פעמיים אחדות. התלמידים יתבקשו לענות על השאלות הבאות:

חפשו בעזרת קונקורדנץיה (רגילה או ממוחשבת) מראוי מקומות שבהם נזכרת העיר באר שבע. על פי מידע זה השיבו על השאלות הבאות:

1. מהי משמעות השם באר שבע?
2. אילו אירופים התרחשו בבאר שבע?
3. מה משמעות הביטוי "מדן ועד באר שבע"?
4. אילו ממצאים אנו עשויים לפגוש בתל?

העיוון במקרא מלמד כי האזכורים הראשונים קשורים באבות האומה שחיו באזורה. מקור השם הוא בשבועת הכבשים שננתן אברהם לאבימלך בעת שכרכתו ביןיהם ברית ליד הבאר שабרה חפר במקום (בראשית כ"א, 27-31).

בהמשך ספר בראשית מסופר על אשר שנטע אברהם בבאר שבע (בראשית כ"א, 33); גם יצחק הגיע למקום (בראשית כ"ו, 23) ויעקב יצא מבאר שבע למצרים (בראשית מ"ו, 1-5).

בספר יהושע נזכר המקום לראשונה כעיר בהקשר לסיפור ההתנהלות שלאחר יציאת מצרים (יהושע י"ט, 2; ט"ו, 28). בספר שמואל מסופר כי שמואל שם את בנו יואל ואביה שופטים בבאר שבע (שמואל א ח', 2). סביר שבאותה תקופה הייתה באר שבע עיר מרכזית באזור. בספר מלכים מסופר על אליהו שעבר בבאר שבע בעת בריחתו מאיזבל (מלכים א י"ט, 2-3).

בספרי מקרא אחרים נזכرت באר שבע בביטוי הידוע "למִדְן וַעֲד בָּאָר שְׁבָע" (שופטים כ, 1; שמואל ב ג', 10 ועוד) או "מִבֵּאָר שְׁבָע וַעֲד דָן" (דברי הימים א כ"א, 2). ביטוי זה משקף את חשיבותה של העיר ואת היותה העיר התוחמת את גבולה הדורי של הממלכה. פרט לכך נזכرت באר שבע בנבואה עמוס (ה', 5) כמקום עבודה זרה וכן גם בעמוס ח', 14. לבסוף, נזכר יישובה של באר שבע בימי שיבת ציון (נחמיה י"א 27, 20).

מתיאורי המאורעות שהתרחשו בבאר שבע ניתן להבין שבתקופת האבות היו באזור בארות. לכן אפשר שנמצא בתל באר. החל מתקופת ההתנהלות מוזכר המקום כעיר, ואפשר לצפות אףו שנמצא בתל שידי עיר מקראית.

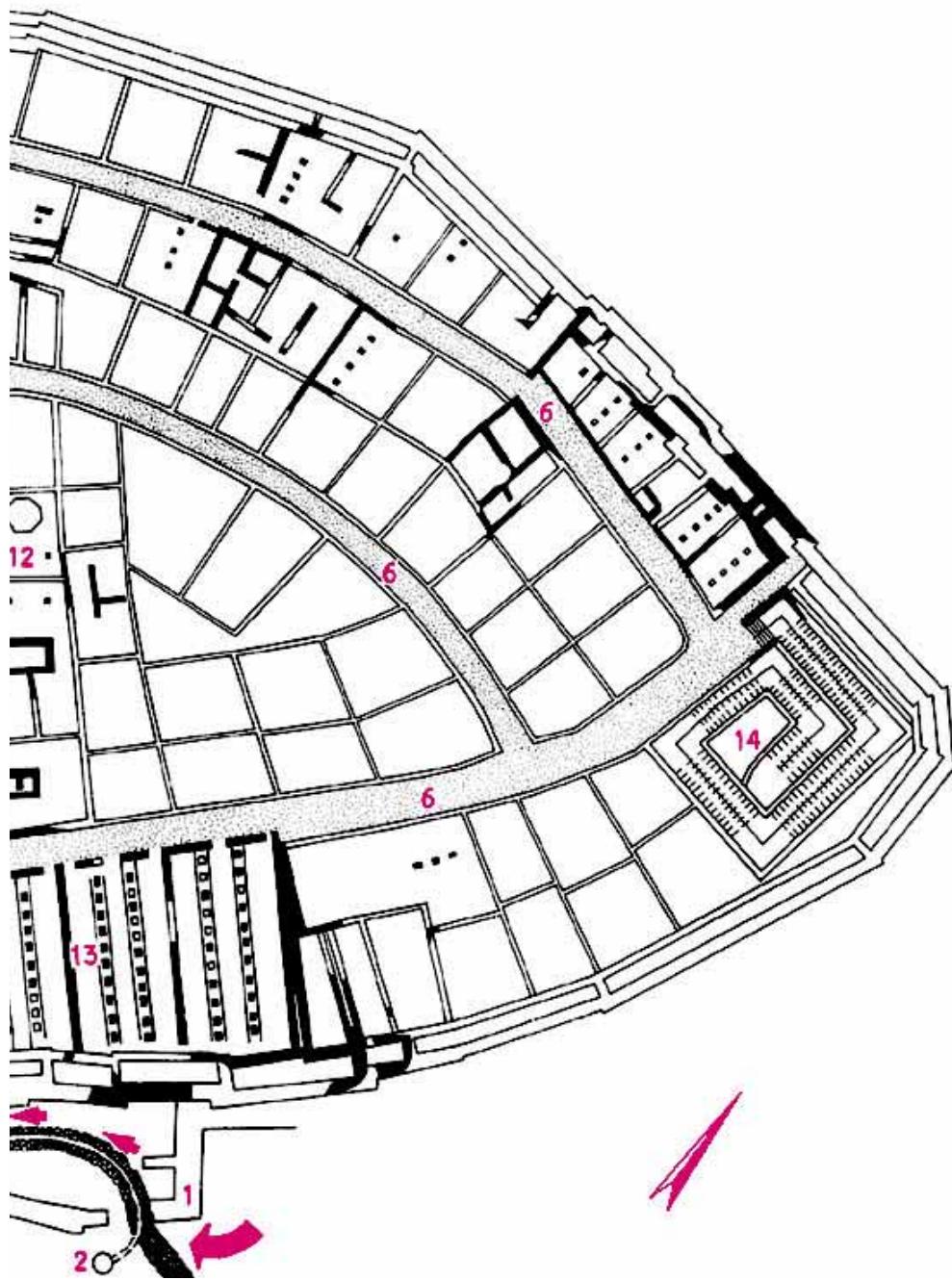
הכנות בתחום הגאוגרפיה

מה נוכל ללמוד על תושבי העיר ממפת העיר מפת האתר¹ יכולה ללמד רבות על האתר עוד לפני הביקור בתל. בפעולות הבאה ננסה לשאוב מידע מעיון במפת העיר.

עיננו במפת התל ועינו על השאלות הבאות:

1. על פי ייעודי המבנים המופיעים במפה, נסו לשער באילו עבודות עסקו תושבי העיר לפרנסתם.
2. א. לאיזה צורך נבנו, לדעתכם, המחסנים?
ב. נסו לשער מדוע המחסנים מוקמו סמוך לשער העיר?

¹ לקראת הסיוור מומלץ להנחייל לתלמידים מיוםנות של עבודה עם מפה. תרגילים והנחיות לשימוש במפות ניתן למצווד בחוברת **יסודות בקריאת מפה** בהוצאה מט"ח.

מִקְרָא :

8. קטע רחוב חפור	שער העיר הקדמי
9. חומת הסוגרים	באר
10. בתים מגוינים משולבים
ברחובות הסוגרים	תעלת הניקוז
11. בית המרattyפים	שער העיר
12. מגדל תצפית	רחוב שער העיר
(רחובות הכנסיה)
13. בית המהנסנים	רחובות העיר
14. מפעל המים	ארמון שער העיר
(בית המושל)

3. מצאו היכן ממוקמת הבאר וחשבו:
- א. איזו בעיה יוצר מיקום זה?
 - ב. מה הסיבה האפשרית לכך שהבאר נמצאת במקום זה למרות המיקום הבועייתי?
 - ג. חפשו במאפה איזה מבנה בנו תושבי העיר כדי להתמודד עם המיקום הבועייתי?
4. בדקו את מתחם שער העיר. נסו לשער כיצד אופן בנייתה מאפשר הגנה טובה על הכניסה לעיר.
5. עיינו במפת התל ונסו לשער האם באר שבע המקראית נבנתה כעיר מתוכננת.

לאחר שהתלמידים ניסו לענות על השאלות, נוכל לנסות לשחזר פרטים רבים הקשורים לעיר.

נראה כי באר שבע המקראית הוקמה במרכזו אזורי שבו ישבו האחראים לניהול האזור. היא הייתה עיר ספר שאחריה המדבר. מחסני העיר שימשו קרוב לוודאי שירותים סוחרים שייצאו למדבר והצטדיו במזון; גם יחידות צבא שבאו לסיורים או לקרבות הצטדידו בעיר. בשעת מלכמת הצטרפו לתושבי העיר הקבועים גם תושבי הסביבה שיכלו לשחות בה הוודאות לעתודות האספקה במחסני העיר. חלק מתושבי העיר היו חיילים ששירתו את מושל העיר, אחרים היו סוחרים ששחררו עם השירות שעברו בעיר. אחרים עסקו מן הסתם בתחום הבאר ומפעל המים.

התוואי המסודר של רחובות העיר מעיד שהייתה זו עיר מתוכננת. מחסני העיר ממוקמים ליד השער כדי לאפשר לשירותים מהציגד בלי שייצרכו לחצות את העיר. הבאר נמצא מחוץ לחומה. עוברי אורח יכולו לשנות ממנה בלי להיכנס לעיר, ולא היה אפוא צורך לפתוח בפניהם את השערם, או לבדוקם. עם זאת, הייתה נקודת תצפית על הבאר מהחומה. כМОון שבעת מצור היה עלול להיווצר קושי להגיע לבאר, אך לעיר היה מאגר מים גדול בתחום החומה.

מבנה השער דומה לשערים בערים אחרות מתקופת המלוכה. הנכנס בשער העיר היה מחויב לעبور תחילת בחצר שבה יכולו החיילים להבטיח בו. בדרךכו פנים היה עליו לפנות תחילת שמאליה ואחר כך ימינה; פניות אלה נועדו להקשות על צבא אויב ובעיקר על מרכיבות מהירות ועל פרשים לפלוש לעיר.

הכנות בתחום הארכאולוגיה

הארכאולוגיה היא המדע המאפשר לנו לחזור העבר על פי הממצא החומרי. הארכאולוגים ניצבים בפני קשיים שונים, גם אנו, המבקרים באתר הארכאולוגי, נתקלים בהם. בפעולות הבאות יכירו התלמידים קצת מושיות העבודה ואופני החשיבה של הארכאולוגים וגם חלק מהקשיים.

הסקת מסקנות מממצא חומי

הארכאולוג מגיע לאתר ארכאולוגי רק מאנשים כדי לנסות וללמוד הרבה ככל האפשר על תושבי האתר הקדומים. המקורות שלו הם מבנים וחפצים שרדוו במקום ולעתים גם מכתבים וכתובות.

בפעולות זו ינסו גם התלמידים להפיק מידע רב ככל האפשר מממצא חומי.

נבקש מהתלמידים לגשת למוכניות חוננות, להביט לתוך ולכתוב מה אפשר לדעת על בעל המוכנית לפיה המוכנית ותכלתה.

שחזור מבנים

במקרים רבים מגלת הארכאולוג רק את יסודות המבנים, ועליו לשחזר בדמיונו כיצד נראה המבנים שלהםותם. הנושא חשוב במיוחד באתר ארכאולוגי מקראי, מכיוון שהקלם העליון של מרבית המבנים מתכופה זו היה עשוי לבני חומר (בוץ וטין); חלקי החומר נהרסו בקלות, ונותרו רק בסיסי הקירות העשויים אבן.

בפעולות זו נבקש מצוותים של תלמידים לסרטט תרשימים מוקטן של מבנה "בגובה הברך", כלומר את תוואי הקירות עד גובה הברך. אפשר לעשות זאת בכל מבנה – התלמידים יכולים הסרטט את בית מגוריהם או בנין ציבורי. הצוותים יחליפו ביניהם את סרטוטי המבנים.

אפשרות אחרת היא שהמורה יביא לתלמידים סרטוט מוקן של מבנה ויבקש מהתלמידים:

uninno הסרטוט שקבלתם ונסו לשחזר באמצעותו את המבנים המופיעים בו על פי השאלות הבאות:

1. נסו לשער כיצד נראה המבנה שבסרטוט ולמה הוא משמש?
2. אילו פרטיהם, שנמצאים קרוב לוודאי במבנה, איננו יכולים לראות הסרטוט?
3. מה הייתם מסיקים אם הייתם רואים מדרגות במבנה?
4. מלבד תוכנית המבנה, אילו ממצאים יכולים לסייע לארכאולוגים לקבוע את "עומם של מבנים?"

במידת האפשר, יבקרו התלמידים באחד המבנים הכלולים בסרטוט ויעבדו במקום על סיכום הפעולות. שימו לב שבסרטוטים ניתן לאזותות פתחי דלתות, מדרגות, עמודים, ואס הסרטוט מדויק – גם את עובי הקירות. אך לא ניתן לאזותות את גובה הקירות או את פתחי החלונות. מדרגות מעידות על עלייה. לאן? לкомה נספה? לגן? אפשר להניח כי קיר עבה תמך מבנה גבוה (כבד) וכי שורת עמודים תמכה בגג או במרפסת. כך היה כפי הנראה בbara שבע שם נתגלו במחסנים שתי שורות עמודים. לרוב קשה לקבוע את ייעודם של מבנים רק באמצעות תוואי הקירות. לכך נדרשים ממצאים נוספים, כגון כלים (bara שבע נמצא שברי כדים גדולים במבנה המחסנים) או מתקנים (תנורiy בישול בבתי המגורים). בהיעדר עדויות מסווג זה, יכול השחזר להתבסס על ממצאים במבנים דומים מאותה התקופה באתרים אחרים.

אחדות בתרבות החומרית בנקודת זמן ושינוי התרבות החומרית לאורך הזמן

ນבקש מהתלמידים לראיין את הוריהם על מוצרים שהיו נפוצים בילדותם ואשר אינם בשימוש כיום. בכתבה נערכז רשימה של מוצרים, וליד כל מוצר נציין את מספר הילדים שדיאוחו עליו. רשימה שלישית תכיל מוצרים שממלאים ביום את ייעודם של המוצרים שאין משתמשים בהם עוד.

מוצרים שהיו בשימוש כשהוריינו היו ילדים

שם המוצר	מספר התלמידים שדיאוחו על המוצר	מוצר בימינו בעל תפקיד דומה

cut נוכל לשאול:

1. האם ישנים מוצרים שהיו נפוצים בתקופה שבה סבי והורי הילדים היו צעירים ואינם נפוצים כיום?
2. מה הסיבות שבגלן משתנים המוצרים?
3. בשני אתרים ארכיאולוגיים נתגלו כלים דומים. מה אפשר להסיק מכך?

מניתוח נתוני הტבלה, סביר שנבחין בתופעות אלה: במרבית הבתים, בנקודות זמן מסוימת, נתגלו מוצרים דומים השונים מהמודרניים בתקופתנו (למשל תקליטים או טלפונים עם חוגות). עם הזמן החלו לשינויים ושיפורים טכנולוגיים בכלים שבהם אנו משתמשים. מוצרים חדשים מחליפים את המוצרים הישנים וממלאים את תפקידם (תקליטורים החליפו את התקליטים, מכשירי טלפון עם לחצנים החליפו מכשירי טלפון עם חוגות). תופעה זו האופיינית לתרבות החומרית לאורך תולדות האנושות מאפשרת לארכיאולוגים ולנו לשיעיך לתקופה זהה אתרים שנתגלו בהם ממצאים זהים.